

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА**

НОВОШИЦЬКА ВАЛЕРІЯ ІГОРІВНА

УДК 346.9 (043.3)

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Спеціальність 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Вінниця – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
Бобкова Антоніна Григоріївна,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса МОН України,
декан юридичного факультету

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Грудницька Світлана Миколаївна
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, завідувача сектором відділу
проблем господарсько-правового
забезпечення економічної безпеки держави

кандидат юридичних наук, доцент
Степанова Тетяна Валеріївна
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
професор кафедри адміністративного
та господарського права

Захист відбудеться **«28» лютого 2017 року о 10 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.051.12 у Вінницькому апеляційному адміністративному суді за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Брацлавська, 14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса МОН України за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600 річчя, 21, к. 617.

Автореферат розісланий **«26» січня 2017 року.**

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.М. Павлюченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. При здійсненні господарської діяльності в Україні в багатьох випадках мають місце факти порушень зобов'язань, що тягне застосування господарсько-правової відповідальності. Однією з поширених форм такої відповідальності є відшкодування збитків, яке застосовується незалежно від наявності відповідного положення у договорі та виконує стимулюючу, попереджувальну і компенсаційну функції.

Практика відшкодування збитків у сфері господарювання вказує на те, що для стягнення збитків зацікавлена сторона, як правило, вимушена звертатись до судових органів. Так, за період з 01.01.2015 року до 01.07.2016 року спори щодо відшкодування збитків розглядались Господарським судом м. Києва в 6926 справах, Господарським судом Харківської області – в 1322, Господарським судом Вінницької області – в 402. При цьому у багатьох випадках задоволення відповідних вимог виявляється неможливим через складність та неоднозначність застосування норм законодавства про відшкодування збитків, недоведеність позивачем наявності підстави та всіх умов, необхідних для відшкодування збитків, складність розрахунку суми збитків у сферах, де відсутні відповідні методики, та ін.

На відносини щодо відшкодування збитків у сфері господарювання поширюються положення законів, зокрема, Господарського кодексу України (далі – ГК України), Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), підзаконних нормативно-правових актів, норми міжнародних договорів, що є частиною національного законодавства. Однак окремі положення зазначених нормативно-правових актів містять низку суперечностей та інших недоліків, які потребують усунення, уточнення чи конкретизації. Серед них: умови відшкодування збитків у сфері господарювання, склад збитків, порядок добровільного відшкодування збитків, порядок розрахунку збитків та ін.

В науці окремі аспекти, пов'язані із підставами, умовами, порядком відшкодування збитків, в тому числі у сфері господарювання, неодноразово досліджували представники науки різних галузей права, зокрема, А.Г. Бобкова, Д.Х. Липницький, В.В. Луць, В.К. Мамутов, Г.К. Матвеев, Р.О. Мосейчук, О.М. Новошицький, В.В. Овсієнко, В.Д. Примаць, З.Ф. Татькова, Є.О. Харитонов та ін. В останні роки зазначені питання були предметом дослідження таких авторів як А.І. Гурова, Т.С. Ківалова, М.В. Краснова, Т.Є. Крисань, І.В. Подколзін, Т.Я. Рим, І.В. Розізнана, А.В. Янчук та ін., проте в їх роботах питання відшкодування збитків у сфері господарювання розглядались або опосередковано, або щодо окремих аспектів господарських відносин, тоді як комплексного дослідження питань відшкодування збитків у цій сфері в нових економічних умовах, що склалися в Україні, не проводилось.

Наведене вказує на актуальність та доцільність наукового дослідження питань щодо відшкодування збитків у сфері господарювання, що і стало підґрунтям для вибору теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт

Донецького національного університету в рамках тем: «Господарсько-правове забезпечення розвитку економіки України» (державна реєстрація № 0108U003267), «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), в межах яких дисертанткою проведено дослідження відшкодування збитків у сфері господарювання та запропоновано шляхи удосконалення такого відшкодування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка й обґрунтування пропозицій з удосконалення відшкодування збитків у сфері господарювання на основі дослідження законодавства України та інших країн, практики його застосування і відповідних теоретичних засад щодо вказаних відносин у сфері господарювання та відшкодування збитків у цілому.

Для реалізації вказаної мети поставлено та вирішено наступні завдання:

аналіз та уточнення визначення поняття «відшкодування збитків у сфері господарювання», розробка пропозицій щодо використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у сфері господарювання, дослідження та узагальнення принципів відшкодування збитків у сфері господарювання;

узагальнення та доопрацювання положень щодо видів та складу збитків у сфері господарювання;

аналіз та узагальнення правової основи щодо відшкодування збитків у сфері господарювання з обґрунтуванням напрямів удосконалення законодавства;

розгляд та доопрацювання підстав відшкодування збитків у сфері господарювання;

дослідження та конкретизація положень щодо умов відшкодування збитків у сфері господарювання;

аналіз та уточнення порядку відшкодування збитків у сфері господарювання;

аналіз та доопрацювання питань щодо складання та подання позовних заяв про стягнення збитків до господарського суду;

дослідження та доопрацювання положень щодо вирішення господарським судом спору про стягнення збитків.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що складаються з приводу відшкодування збитків.

Предметом дослідження є правові засади відшкодування збитків у сфері господарювання.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Зокрема, діалектичний метод взято за основу для дослідження та уточнення поняття відшкодування збитків у сфері господарювання. Формально-логічний метод застосовувався для конкретизації класифікації збитків у сфері господарювання. Системний метод використано для дослідження та доопрацювання підстав та умов відшкодування збитків у сфері господарювання. Метод аналізу та синтезу застосовано до узагальнення та конкретизації нових положень щодо стягнення збитків в господарському судочинстві. Із спеціальних методів використано

порівняльно-правовий метод, за допомогою якого проведено аналіз положень нормативно-правових актів та судової практики Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Російської Федерації, Сполучених Штатів Америки, Федеративної республіки Німеччина та інших країн, а також виявлено позитивний досвід, який заслуговує на увагу. За допомогою формально-юридичного методу підготовлено пропозиції з удосконалення чинного законодавства щодо відшкодування збитків у сфері господарювання.

Теоретичну основу проведеного дослідження крім вище зазначених склали роботи таких вчених як: В.Е. Беяневич, М.І. Брагинський, В.В. Витрянський, В.П. Грибанов, С.М. Грудницька, А.В. Добровінська, В.С. Євтєєв, О.С. Йоффе, І.С. Канзафарова, О.С. Комаров, В.І. Кофман, О.П. Подцерковний, Т.В. Степанова, Л.В. Тарасенко, А.Л. Ткачук, О.В. Фомічева, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, В.М. Черешнюк, Г.Ф. Шершеневич, В.С. Щербина та ін.

Емпіричну базу дослідження склали матеріали судової практики, діяльності відповідних органів державної влади, суб'єктів господарювання різних форм власності, статистичні дані, а також узагальнення практики, що містяться у матеріалах періодичного друку.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній науці господарського права на основі комплексного дослідження відшкодування збитків у сфері господарювання доопрацьовано раніше відомі та розроблено нові положення стосовно цих відносин і підготовлено пропозиції, направлені на удосконалення відповідного законодавства.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів конкретизується в наступних положеннях.

Вперше:

запропоновано введення принципу компенсації втрати сприятливої можливості пропорційно ймовірності її виникнення, який полягає у стягненні збитків при порушенні договору у тих випадках, коли прямого доказу втраченої вигоди немає, але управнена сторона мала вірогідність отримати прибуток від договору;

запропоновано в межах дефініції «спосіб захисту майнових прав суб'єктів господарювання» розмежовувати відшкодування збитків та стягнення збитків, при цьому під відшкодуванням збитків щодо сфери господарювання запропоновано розуміти спосіб відновлення майнового стану особи, права або законні інтереси якої порушено внаслідок неправомірної поведінки учасника господарських відносин, відповідно до якого збитки добровільно відшкодовуються особою, що їх заподіяла (без звернення до суду особи, якій заподіяні збитки), а під стягненням збитків щодо сфери господарювання запропоновано розуміти спосіб примусового виконання обов'язку щодо компенсації завданих збитків, що реалізується за допомогою юрисдикційної форми захисту.

Удосконалено положення щодо:

визначення поняття «збитки у сфері господарювання» з використанням категорії «прибуток» з уточненням, що збитки - це об'єктивне зменшення будь-яких майнових та немайнових благ суб'єкта, права або законні інтереси якого

порушено внаслідок неправомірної поведінки учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, яке проявляється у витратах, зроблених управненою стороною, втраті, знищенні або пошкодженні її майна, а також не одержаному прибутку, який управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною, компенсація якого спрямована на відновлення майнових прав управненої сторони;

заздалегідь визначеного за згодою сторін погодженого розміру збитків, а саме запропоновано: 1) встановити право сторін договору за взаємною згодою заздалегідь визначати погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами з уточненням, що визначення розміру таких збитків не звільняє кредитора від обов'язку доведення наявності інших умов застосування цієї форми відповідальності; 2) враховувати судом при винесенні рішення по справі розмір заздалегідь погоджених сторонами в договорі збитків, розмір яких відрізнятиметься від розміру реальних збитків, а також при вирішенні питання співвідношення збитків та штрафних санкцій та зменшення зазначених санкцій;

додаткових витрат у складі збитків, а саме запропоновано: 1) доповнення відповідного переліку положенням про витрати, які пов'язані із укладанням нового договору замість того, зобов'язання за яким виконано неналежним чином з віднесенням до таких витрат додаткових коштів, сплачених управненою стороною для отримання того, що не було отримано за неналежно виконаним договором або коштів, втрачених внаслідок вимушеного укладання нового договору за нижчою ціною та запропоновано порядок їх розрахунку; 2) віднесення до них фактичних витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, що мають місце при врегулюванні спорів у господарських судах, як витрат, зроблених управненою стороною у разі порушення господарського зобов'язання, та запропоновано розширення переліку фактичних витрат у цих відносинах;

вартості пошкодженого майна у складі збитків, стягнення якої запропоновано для випадків, коли внаслідок пошкодження майна його якість змінилася настільки, що воно не може бути використано за первісним призначенням з уточненням, що у всіх інших випадках відшкодуванню підлягатиме вартість витрат на усунення таких пошкоджень;

складу «збитків (з вини споживача)» та «збитків споживача», закріпленого щодо користування електричною енергією з уточненням, що у випадках коли споживачем є суб'єкт господарювання, до збитків включається вартість робіт і послуг, здійснених для відновлення електроустановок та електропостачання та вартість робіт, здійснених для відновлення устаткування та технологічних процесів;

порядку добровільного відшкодування збитків у сфері господарювання шляхом виокремлення таких стадій: 1) отримання вимоги кредитора про відшкодування збитків; 2) розгляд боржником вимоги про відшкодування

збитків; 3) звірка розрахунків, проведення експертизи, витребування документів, необхідних для розгляду вимоги із зазначенням строку їх подання (факультативний етап); 4) повідомлення кредитора про результати розгляду вимоги; 5) узгодження строків, форми, порядку відшкодування збитків у разі відсутності вирішення зазначених питань щодо добровільного відшкодування збитків у договорі; 6) фактичне задоволення вимоги про відшкодування збитків та отримання відповідних документів щодо такого задоволення вимоги від кредитора;

предмету позову у справах щодо стягнення збитків у сфері господарювання з уточненням, що у позовній заяві предмет повинен бути сформульований як вимога «про стягнення збитків» замість вимоги «про відшкодування збитків»;

розгляду господарськими судами позовів про стягнення вартості недорахованої електричної енергії за правилами, встановленими для спорів щодо стягнення збитків, з уточненням, що стягнення недорахованої електричної енергії за своєю правовою природою є стягненням вартості втраченого майна у складі збитків.

Дістали подальший розвиток положення щодо:

поділу збитків на види за такими критеріями: за характером втрат управненої сторони, які стали наслідком правопорушення; за порядком визначення розміру збитків в договорі; за формою відшкодування; за суб'єктами відповідальності;

переважного застосування норм ГК України відносно норм ЦК України щодо наступного: 1) до складу збитків включаються тільки ті витрати, які вже понесені стороною, внаслідок порушення зобов'язання другою стороною, тобто реальні, а не передбачувані витрати; 2) до збитків відноситься вартість втраченого майна, а не тільки витрати, які понесла особа внаслідок знищення або пошкодження майна; 3) до збитків віднесено неодержаний прибуток, а не доходи, які особа могла реально одержати за звичайних обставин; 4) збитки відшкодовуються в частині, не покритій штрафними санкціями, з наданням можливості суб'єктам господарювання встановити інше їх співвідношення зі збитками у договорі; 5) до складу збитків відноситься вартість знищеного та пошкодженого майна, а не речі; 6) відшкодування збитків не може застосовуватись за ухилення від зобов'язання укласти основний договір, передбачене попереднім договором, натомість сторона має право вимагати укладення такого договору у судовому порядку;

розроблення методик розрахунку збитків щодо найбільш усталених господарських відносин, в яких заподіяння збитків є розповсюдженим господарським правопорушенням, а розмір збитків визначається об'єктивними чинниками, зумовленими особливостями господарської діяльності, з обґрунтуванням доцільності такого розроблення;

обчислення розміру збитків у сфері господарювання шляхом надання кредиторів права нарахування встановленого індексу інфляції на суму збитків;

фактичної підстави відшкодування збитків, з обґрунтуванням, що для стягнення збитків нею є порушення (невиконання або неналежне виконання)

господарських зобов'язань а також установлених вимог щодо здійснення господарської діяльності, внаслідок якого майновий стан кредитора завжди зазнає зменшення, з узагальненням переліку документів, якими підтверджується факт договірною або позадоговірною правопорушення;

загальних умов відшкодування збитків у сфері господарювання з конкретизацією окремих умов, а саме: 1) господарської правосуб'єктності порушника і потерпілого з уточненням кола суб'єктів таких відносин; 2) дотримання строків позовної давності з визначенням строків, які застосовуються для відшкодування збитків у різних відносинах, та обґрунтування права сторін збільшувати відповідні строки у договорі; 3) відсутність обставин, що виключають стягнення збитків або є підставами для звільнення від їх відшкодування з обґрунтуванням необхідності вжиття заходів щодо запобігання збитків управненою стороною у разі, якщо вона була своєчасно попереджена другою стороною про можливе невиконання нею зобов'язання; 4) наявність вини правопорушника, яка презюмується, з уточненням випадків відшкодування збитків незалежно від вини;

спеціальних умов відшкодування збитків у сфері господарювання з обґрунтуванням, що: а) для стягнення втраченої вигоди такою умовою є вжиття заходів кредитором щодо одержання прибутку (вигоди); б) для відшкодування замовником збитків, завданих іншій особі підрядником такою умовою є існування договору підряду та вчинення дій підрядником за завданням замовника; в) для відшкодування збитків, завданих працівником суб'єкта господарювання такими умовами є наявність трудових (службових відносин) між особою, яка завдала збитків і суб'єктом господарювання, на якого покладається обов'язок з відшкодування шкоди; завдання збитків працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків;

розподілу обов'язку доказування і подання доказів у справах щодо стягнення збитків у господарському судочинстві з обґрунтуванням, що позивач повинен довести протиправність поведінки відповідача; розмір завданих збитків; наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою відповідача та збитками; вжиття заходів для запобігання (мінімізації) збитків та одержання втраченої вигоди, а відповідач несе тягар доведення відсутності своєї вини у порушенні господарського зобов'язання чи правил здійснення господарської діяльності та зобов'язаний надати суду докази повідомлення ним позивача про порушення зобов'язання у разі посилення на невжиття другою стороною заходів щодо запобігання збиткам та заявлення вимоги щодо відповідного зменшення розміру збитків;

доказів у справах про стягнення збитків, які можуть бути прийняті господарським судом з конкретизацією їх переліку щодо вартості втраченого, пошкодженого або знищеного майна та щодо матеріальної компенсації моральної (немайнової) шкоди.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони заповнюють певною мірою прогалину у науці господарського та господарсько-процесуального права щодо відшкодування збитків у сфері господарювання. Теоретичні узагальнення, висновки та пропозиції, які сформульовано в роботі,

можуть бути використані для подальшого удосконалення чинного законодавства щодо відшкодування збитків у сфері господарювання. Дискусійні положення та висновки дисертації можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень проблем відшкодування збитків у сфері господарювання. Положення дисертації можуть бути використані при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, коментарів до нормативно-правових актів щодо відшкодування збитків у сфері господарювання, а також у практичній діяльності суб'єктів господарювання.

Окремі положення результатів дисертаційної роботи використовуються при викладанні навчальної дисципліни «Господарське право» (загальна частина), «Господарське процесуальне право» в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України (довідка № 207/02-1/01.1.3 від 4 жовтня 2016 р.). Крім того, результати дослідження рекомендовано до використання в практичній діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Київський завод напоїв «Росинка» (довідка № 39 від 10 жовтня 2016 р.) та Приватного підприємства «Кольчуга комплексна система безпеки» (довідка № 008/10 від 7 жовтня 2016 р.).

Особистий внесок здобувачки. Результати дослідження отримані авторкою самостійно на основі аналізу наукових і періодичних публікацій, законодавства України та інших держав, матеріалів правозастосовної практики. Внесок авторки в публікаціях, підготовлених у співавторстві, зазначено у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на: студентській науковій конференції «Вопросы государства и права Украины» (Донецьк, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Законодательное обеспечение экономической политики государства и юридическое образование», (Донецьк – Святогірськ, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин в Україні» (Хмельницький, 2010); Четвертій міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Экономико-правовые исследования в XXI веке: практика применения Хозяйственного кодекса Украины и направления развития правового регулирования хозяйственных отношений (к 7-й годовщине принятия Хозяйственного кодекса Украины)» (Донецьк, 2010); науково-практичній конференції «Становлення господарської юрисдикції в Україні – 20 років досвіду. Проблеми і перспективи» (Одеса, 2011); регіональній науково-практичній конференції з нагоди 30-річчя економіко-правового факультету Донецького національного університету «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону» (Донецьк, 2013); міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 30-річчю економіко-правового факультету Донецького національного університету «Юридическая наука и образование в условиях глобализации: состояние и перспективы развития» (Донецьк, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства» (Вінниця, 2015).

Публікації. За темою дисертації підготовлено 12 публікацій, з яких 4 статті – у фахових наукових виданнях, перелік яких затверджений у встановленому порядку; 1 стаття в зарубіжному фаховому виданні.

Структура дисертації. Відповідно до мети, завдань і предмета дослідження дисертація складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертації складає 288 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить список джерел із 291 найменування та 4 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1 «Теоретико-правові засади відшкодування збитків у сфері господарювання» містить три підрозділи і присвячений дослідженню поняття відшкодування збитків у сфері господарювання, теоретичних основ відшкодування збитків, видів та складу збитків, а також правової основи відшкодування збитків у сфері господарювання, на основі чого обґрунтовано відповідні пропозиції.

У підрозділі 1.1. *«Поняття та принципи відшкодування збитків у сфері господарювання»* досліджено нормативне визначення збитків (ч. 2 ст. 224 ГК України) та практику його використання, на підставі чого запропоновано у ньому замінити слова «не одержані нею доходи» на «не одержаний нею прибуток». На основі аналізу властивостей та ознак збитків, а також існуючих підходів до визначення зазначеного поняття, під збитками у сфері господарювання запропоновано розуміти об'єктивне зменшення будь-яких майнових та немайнових благ суб'єкта, права або законні інтереси якого порушено внаслідок неправомірної поведінки учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, яке проявляється у витратах, зроблених управненою стороною, втраті, знищенні або пошкодженні її майна, а також не одержаному прибутку, який управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною, компенсація якого спрямована на відновлення майнових прав управненої сторони.

Проаналізовано теоретичні, нормативні підходи та правозастосовчу практику щодо визначення понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у сфері господарювання. Досліджено сферу використання поняття «стягнення збитків» та виявлено, що поняття «відшкодування» і «стягнення» стосовно збитків зазвичай вживаються як тотожні, хоча мають різне змістовне навантаження. З урахуванням останнього запропоновано відповідне розмежування використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у сфері господарювання.

На основі аналізу принципів юридичної відповідальності та господарсько-правової відповідальності, узагальнено принципи відшкодування збитків у сфері господарювання. З огляду на складність обрахування та доведення втраченої вигоди, на підставі аналізу зарубіжного досвіду,

обґрунтовано введення для відшкодування збитків у сфері господарювання принципу компенсації втрати сприятливої можливості з відповідною конкретизацією його змісту.

У **підрозділі 1.2.** «*Види та склад збитків у сфері господарювання*» з урахуванням наукових напрацювань щодо видів збитків, узагальнено види збитків у сфері господарювання за такими критеріями: за характером втрат управненої сторони, які стали наслідком правопорушення (реальні збитки та втрачена вигода); за порядком визначення розміру збитків в договорі (реальні та заздалегідь погоджені збитки); за формою відшкодування (фактичні та компенсаційні); за суб'єктами відповідальності (власні та регресні).

Аргументовано, що збитки суб'єкта господарювання можуть бути, серед іншого, наслідком вимушеного укладання стороною, права якої порушено, нового договору з іншим контрагентом, на підставі чого запропоновано відповідне уточнення переліку додаткових витрат у складі збитків та порядок їх розрахунку, а саме: 1) у випадку вимушеного укладання нового договору за яким вартість товарів, робіт, послуг є меншою, ніж за попереднім, додаткові витрати визначаються як різниця між вартістю витрат, що передбачені договором та фактичними витратами, які вчинені управненою стороною за новим договором, який укладено замість невиконаного або виконаного неналежним чином; 2) у випадку, коли вартість товарів, робіт послуг за новим договором є більшою, збитки визначатимуться як різниця між вартістю фактичних витрат, які вчинені управненою стороною за новим договором, який укладено замість невиконаного або виконаного неналежним чином та вартістю витрат, що передбачені попереднім договором.

Проаналізовано практику господарських судів щодо покладення на сторони обов'язку зі сплати судових витрат, а саме фактичних витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, у зв'язку з чим обґрунтовано віднесення їх до складу збитків як додаткових витрат, та запропоновано доповнення відповідного переліку такими фактичними витратами як: оплата факсимільних повідомлень; оплата кур'єрської послуги та поштової кореспонденції; витрати по легалізації документів; витрати на виконанням рішення суду, а також інші витрати, підтверджені відповідними документами.

Обґрунтовано, що включення до складу збитків вартості пошкодженого майна може бути прийнятним тільки в тому випадку, якщо внаслідок пошкодження майна його якість змінилася настільки, що воно не може бути використаним за первісним призначенням. У всіх же інших випадках пропонується відшкодувати вартість витрат на усунення таких пошкоджень.

Виявлено, що одним із поширених видів правопорушень у сфері господарювання є правопорушення у сфері електроенергетики, які тягнуть за собою звернення з позовними заявами до господарських судів, зокрема з вимогами про стягнення вартості недорахованої електричної енергії. При цьому, розуміння правової природи такої вимоги є важливим для правильного вирішення спору, адже часто такі вимоги задовольняються з посиланням на норми щодо оперативно-господарських санкцій. У зв'язку із цим, обґрунтовано, що стягнення недорахованої електричної енергії за своєю правовою природою є

стягненням вартості втраченого майна у складі збитків. Встановлено, що визначення понять «збитки (з вини споживача)» та «збитки споживача», представлені у Правилах користування електричною енергією, потребують доопрацювання та приведення у відповідність до норм господарського законодавства, як такі, що не враховують особливості складу збитків у сфері господарювання та запропоновано уточнення зазначених положень для тих випадків, коли споживачем є суб'єкт господарювання.

У підрозділі 1.3. «Правова основа відшкодування збитків у сфері господарювання» встановлено, що правову основу у дослідженій сфері складають ГК України, інші закони і підзаконні нормативно-правові акти (представлені спеціальними актами господарського законодавства і нормами ЦК України, які застосовуються субсидіарно), норми міжнародних договорів, що стали частиною національного законодавства, нормативно-правові та інші господарські договори, які містять положення, що конкретизують порядок відшкодування збитків в цій сфері.

Аналіз положень ЦК України та ГК України дозволив додатково обґрунтувати переважне застосування у сфері господарювання наступних норм ГК України відносно норм ЦК України: 1) до складу збитків включаються тільки ті витрати, які вже понесені стороною, внаслідок порушення зобов'язання другою стороною, тобто реальні, а не передбачувані витрати; 2) до збитків відноситься вартість втраченого майна, а не тільки витрати, які понесла особа внаслідок знищення або пошкодження майна; 3) до збитків відноситься не одержаний прибуток, а не доходи, які особа могла реально одержати за звичайних обставин; 4) загальним правилом є застосування залікової неустойки, з наданням можливості суб'єктам господарювання встановити інше її співвідношення зі збитками у договорі; 5) до складу збитків відноситься вартість знищеного та пошкодженого майна, а не лише речі; 6) відшкодування збитків не може бути застосовано за ухилення від зобов'язання укласти основний договір, передбачене попереднім договором, натомість сторона має право вимагати укладення такого договору в судовому порядку.

Досліджено нормативно-правові акти, які містять положення щодо відшкодування збитків у сфері господарювання, та виявлено наявність в цих актах окремих недоліків. З урахуванням цього обґрунтовано основні напрями удосконалення законодавства у цій сфері на рівні ГК України, Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), зокрема, щодо таких аспектів, як порядок добровільного відшкодування збитків, умови відшкодування збитків, в тому числі при попередньому погодженні їх розміру, порядок розрахунку збитків та інші.

З урахуванням аналізу практики господарських судів стосовно залишення без задоволення позовних заяв про стягнення збитків через відсутність обґрунтованого розрахунку суми збитків, умотивовано розроблення економічно обґрунтованих методик розрахунку збитків щодо найбільш усталених господарських відносин, в яких заподіяння збитків є поширеним господарським правопорушенням, а розмір збитків визначається об'єктивними чинниками, зумовленими особливостями господарської діяльності, що не залежать від

суб'єктів таких відносин.

Розділ 2 «Характеристика відшкодування збитків у сфері господарювання» містить три підрозділи, в яких досліджено підстави та умови відшкодування збитків у сфері господарювання, а також порядок такого відшкодування.

У **підрозділі 2.1. «Підстави відшкодування збитків у сфері господарювання»** виходячи із наукових напрацювань, підтримано підхід, за яким підставою відповідальності суб'єктів господарювання, в тому числі відшкодування збитків, є господарське правопорушення, а для застосування такої форми відповідальності має бути доведено як наявність юридичної і фактичної підстав, так і наявність відповідних умов.

Зазначено, що конкретизовані підстави відшкодування збитків у сфері господарювання містяться у ГК України, ЦК України, інших законах та підзаконних нормативно-правових актах, договорах.

Обґрунтовано, що заподіяння збитків завжди виявляється у зменшенні майнових активів та/або немайнових активів управненої сторони, на підставі чого конкретизовано фактичну підставу відшкодування збитків у сфері господарювання, якою є порушення (невиконання або неналежне виконання) господарських зобов'язань або порушення установлених вимог щодо здійснення господарської діяльності, внаслідок якого майнова основа кредитора зменшуються, що відрізняє цю форму відповідальності від штрафних та оперативно-господарських санкцій, де таке зменшення може й не відбутися.

При цьому уточнено, що управнена сторона може підтвердити факт правопорушення такими документами, як: договори та відповідні додатки, що є їх невід'ємною частиною, первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій (видаткові накладні, акти прийому-передачі, платіжні доручення, замовлення, довіреності та ін.), листування, відповіді на претензії, акти звірок між контрагентами, реєстри кредитових платіжних документів та ін. (щодо договірних правопорушень); акти обстежень, акти огляду, акти та інші матеріали перевірок, протоколи, довідки, рішення судів у господарській, цивільній або адміністративній справі, якими встановлено відповідні обставини та ін. (щодо позадоговірних правопорушень).

Додатково обґрунтовано, що підставою стягнення збитків може виступати порушення будь-якого господарського зобов'язання як майново-господарського, так й організаційно-господарського, а також порушення установлених вимог щодо здійснення господарської діяльності.

У **підрозділі 2.2. «Умови відшкодування збитків у сфері господарювання»** конкретизовано такі загальні умови застосування господарсько-правової відповідальності щодо відшкодування збитків у сфері господарювання, як: 1) господарська правосуб'єктність порушника і потерпілого з обґрунтуванням, що такими суб'єктами можуть бути суб'єкти господарювання, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності; 2)

дотримання строків позовної давності, які можуть бути як загальними, так і скороченими, з обґрунтуванням права сторін на збільшення в господарських договорах строку позовної давності на випадок заподіяння збитків, завданих поставкою товарів неналежної якості, який сьогодні складає шість місяців; 3) відсутність обставин, що виключають стягнення збитків або є підставами для звільнення від їх відшкодування з уточненням, що серед таких обставин є попередження управненої сторони про можливе правопорушення та невжиття нею заходів щодо запобігання збитків; 4) наявність вини правопорушника, яка, за загальним правилом, є обов'язковою для відшкодування збитків, оскільки вона презюмується, крім випадків, коли особа, яка порушила зобов'язання, доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання, з уточненням, що відповідальність у формі збитків може застосовуватись незалежно від вини особи лише у випадках, визначених законодавством.

Щодо спеціальних умов відшкодування збитків у сфері господарювання конкретизовано, що: 1) для стягнення втраченої вигоди такою умовою є вжиття заходів кредитором щодо одержання прибутку (вигоди); 2) для відшкодування замовником збитків, завданих іншої особою підрядником, такою умовою є існування договору підряду та дія підрядника за завданням замовника; 3) для відшкодування збитків, завданих працівником суб'єкта господарювання, такими умовами є наявність трудових (службових) відносин між особою, яка завдала збитків, і суб'єктом господарювання, на якого покладається обов'язок відшкодування шкоди; завдання збитків працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

Встановлено, що практика стягнення збитків у сфері господарювання у заздалегідь погодженому розмірі до виключення зазначеного положення з ГК України, склалась всупереч нормам цього Кодексу, бо позови задовольнялися тільки на підставі встановлення судом факту порушення відповідачем умов договору, без з'ясування всіх інших умов, необхідних для стягнення збитків, що приводило до ототожнення їх зі штрафними санкціями. Обґрунтовано та конкретизовано відповідне положення щодо права сторін договору за взаємною згодою заздалегідь визначити погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами з уточненням, що визначення сторонами в договорі заздалегідь погодженого розміру збитків не звільняє кредитора від обов'язку доведення наявності всіх інших умов застосування цієї форми відповідальності.

У **підрозділі 2.3. «Порядок відшкодування збитків у сфері господарювання»** обґрунтовано, що добровільний порядок відшкодування збитків дозволяє значно скоротити час отримання кредитором суми понесених ним збитків через відсутність необхідності витратити час на підготовку документів до суду, розгляд справи, виконання відповідного судового рішення державною виконавчою службою чи приватним виконавцем. Умотивовано, що такий порядок відшкодування збитків має ряд переваг і для боржника, адже у випадку задоволення вимог кредитора судом, крім сплати суми збитків, витрати

боржника збільшуються у зв'язку із необхідністю додаткового відшкодування судового збору, витрат на проведення експертизи, оплати послуг адвоката, перекладача та інших витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Конкретизовано порядок добровільного відшкодування збитків у сфері господарювання шляхом виокремлення таких стадій: 1) отримання вимоги кредитора про відшкодування збитків в межах строку позовної давності, тобто протягом трьох років з дня заподіяння збитків або в інший (більший) строк, якщо така вимога визнається боржником або якщо це передбачено договором; 2) розгляд боржником вимоги про відшкодування збитків в десятиденний строк з дня її одержання (або в інший строк, встановлений ГК України, іншими законодавчими актами, сторонами у договорі); 3) звірка розрахунків, проведення експертизи, витребування документів, необхідних для розгляду вимоги із зазначенням строку їх подання (факультативний етап); 4) повідомлення кредитора про результати розгляду вимоги у семиденний строк, який обчислюється після спливу терміну встановленого для розгляду вимоги, якщо інший строк не погоджено сторонами у договорі, або після спливу строку встановленого для подання витребуваних документів; 5) узгодження строків, форми, порядку відшкодування збитків у разі не вирішення питань добровільного відшкодування збитків у договорі; 6) фактичне задоволення вимоги про відшкодування збитків у семиденний строк, який буде обчислюватися після спливу терміну встановленого для надання відповіді на вимогу чи інший строк погоджений сторонами та отримання відповідних документів щодо такого задоволення вимоги.

З'ясовано, що у більшості випадків право суб'єкта господарювання, якому завдано збитків у сфері господарювання, на судовий захист реалізується шляхом звернення до господарського суду або до третейського суду. При цьому узагальнено категорії спорів щодо стягнення збитків у сфері господарювання, які не можуть бути передані на розгляд третейського суду.

Доопрацьовано положення щодо позасудового порядку стягнення збитків у сфері господарювання шляхом списання в односторонньому порядку понесених збитків потерпілою стороною з суми, що підлягає сплаті боржником, за наявності відповідного положення у господарському договорі.

Розділ 3 «Стягнення збитків в господарському судочинстві» містить два підрозділи, в яких проаналізовано та обґрунтовано відповідні пропозиції щодо удосконалення подання позову про стягнення збитків до господарського суду та вирішення такого спору судом.

У **підрозділі 3.1. «Подання позову про стягнення збитків до господарського суду»** з урахуванням вище наведеного співвідношення понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» і неузгодженості ч. 3 та ч. 4 ст. 225 ГК України умотивовано, що у позовній заяві предмет потрібно формулювати як вимогу «про стягнення збитків», яка більш повно відповідає змісту відносин, що виникають у такому разі. Запропоновано відповідні зміни ч. 4 ст. 225 ГК України, замінивши формулювання «вимогу про відшкодування збитків» на «вимогу про стягнення збитків».

За результатами дослідження питання застосування індексів інфляції при

вирішенні спорів з питань відшкодування збитків, заподіяних порушенням господарських зобов'язань або правил здійснення господарської діяльності, обґрунтовано надання права кредиторів заявляти при зверненні до суду про стягнення суми збитків з урахуванням встановленого індексу інфляції.

На основі проведеного аналізу щодо розподілу обов'язку доказування і подання доказів у справах щодо стягнення збитків у господарському судочинстві додатково обґрунтовано, що позивач повинен довести протиправність поведінки відповідача; розмір завданих збитків; наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою відповідача та збитками; вжиття заходів для запобігання (мінімізації) збитків та одержання втраченої вигоди, а відповідач несе тягар доведення відсутності своєї вини у порушенні господарського зобов'язання чи правил здійснення господарської діяльності та зобов'язаний надати суду докази повідомлення ним позивача про порушення зобов'язання у разі посилення на невжиття другою стороною заходів щодо запобігання збиткам та заявлення вимоги щодо відповідного зменшення розміру збитків.

У **підрозділі 3.2.** *«Вирішення судом господарського спору про стягнення збитків»* досліджено питання вирішення господарських спорів при розбіжності встановленого сторонами в договорі розміру збитків із розміром збитків, які дійсно зазнає кредитор внаслідок недобросовісних дій боржника, та виявлено невизначеність співвідношення заздалегідь встановлених збитків та штрафних санкцій, які можуть застосовуватись наряду з відшкодуванням збитків до порушників договірних зобов'язань. Запропоновано при винесенні рішення по справі, а також при вирішенні питання співвідношення збитків і штрафних санкцій та зменшення зазначених санкцій враховувати розмір заздалегідь погоджених сторонами в договорі збитків, незалежно від розміру реальних збитків.

Узагальнено види письмових доказів, які можуть бути прийняті господарським судом у справах щодо стягнення окремих складових збитків, якими є: щодо вартості втраченого, пошкодженого або знищеного майна – правовстановлюючий документ на відповідне майно, акт прийому-передачі майна, у якому зазначається його вартість, матеріали інвентаризації, документи бухгалтерського обліку, оцінка пошкодженого майна, проектно-кошторисна документація, документи бюро технічної інвентаризації, землевпорядна документація, фінансова звітність, матеріали аудиту, висновок товарознавчої експертизи, акт оцінки майна, акт обстеження майна, складений представниками позивача та відповідача, договір та акт приймання передачі робіт (у випадку усунення пошкоджень), звіт про оцінку збитків; щодо матеріальної компенсації моральної (немайнової) шкоди - документ, який підтверджує зниження вартості нематеріальних активів підприємства, зокрема фінансова звітність підприємства та інші.

На підставі висновків отриманих у попередніх підрозділах роботи щодо правової природи вимоги про стягнення вартості недорахованої електричної енергії у сфері господарювання уточнено, що спори про стягнення вартості недорахованої електричної енергії у сфері господарювання, які сьогодні

розглядаються за правилами встановленими щодо оперативно-господарських санкцій, є спорами щодо стягнення збитків, розгляд яких вимагає дотримання всіх особливостей щодо вирішення справ про стягнення збитків у сфері господарювання.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення відшкодування збитків у сфері господарювання з метою підвищення ефективності такого відшкодування та захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, яким завдані збитки. У ході проведеного дослідження отримано такі основні результати:

1. Доопрацьовано визначення поняття «збитки» з урахуванням категорії «прибуток» та уточнено визначення поняття «збитки у сфері господарювання».

Запропоновано в межах дефініції «спосіб захисту майнових прав суб'єктів господарювання» розмежовувати відшкодування збитків та стягнення збитків. Удосконалені поняття «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» щодо сфери господарювання та обґрунтовано сфери їх використання.

Обґрунтовано доповнення національного законодавства принципом компенсації втрати сприятливої можливості з відповідною конкретизацією його змісту.

2. Конкретизовано класифікацію збитків у сфері господарювання за характером втрат управненої сторони, які стали наслідком правопорушення, порядком визначення розміру збитків у договорі, формою відшкодування, суб'єктами відповідальності.

Розроблено пропозиції щодо таких складових збитків у сфері господарювання як додаткові витрати, вартість втраченого та пошкодженого майна та ін.

3. Узагальнено правову основу відшкодування збитків у сфері господарювання в Україні та додатково обґрунтовано переважне застосування норм ГК України перед нормами ЦК України, що встановлюють особливості відшкодування збитків у сфері господарювання на основі концептуалізації таких особливостей щодо збитків у сфері господарювання. Запропоновано продовження розроблення економічно обґрунтованих методик розрахунку збитків щодо найбільш усталених господарських відносин.

4. Конкретизовано, що фактичною підставою для стягнення збитків є порушення (невиконання або неналежне виконання) господарських зобов'язань та установлених вимог щодо здійснення господарської діяльності, внаслідок якого майнова основа кредитора завжди зазнає зменшення та запропоновано перелік документів, якими може підтверджуватись фактична підстава відшкодування збитків, тобто факт правопорушення, зокрема, щодо договірних та позадоговірних правопорушень.

5. Конкретизовано окремі загальні умови застосування відшкодування збитків у сфері господарювання та спеціальні умови стосовно окремих видів

господарських відносин.

Обґрунтовано право сторін договору за взаємною згодою заздалегідь визначати погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, в господарському договорі, з уточненням, що таке визначення, не звільняє кредитора від обов'язку доведення наявності інших умов застосування цієї форми відповідальності.

6. Конкретизовано порядок добровільного відшкодування збитків у сфері господарювання шляхом виокремлення шести стадій з уточненням форми та змісту вимоги про відшкодування збитків у добровільному порядку, строку її подання та розгляду, строку і порядку її задоволення.

7. Конкретизовано предмет позову у справах щодо стягнення збитків у сфері господарювання; обґрунтовано надання права кредиторів заявляти при зверненні до суду про стягнення суми збитків з урахуванням встановленого індексу інфляції; доопрацьовано положення щодо розподілу обов'язку доказування і подання доказів у справах щодо стягнення збитків у господарському судочинстві.

8. Умотивовано порядок врахування судом при винесенні рішення по справі розміру заздалегідь погоджених сторонами в договорі збитків, розмір яких відрізнятиметься від розміру реальних збитків, а також при вирішенні питання співвідношення збитків та штрафних санкцій та зменшення зазначених санкцій.

Доопрацьовано окремі положення щодо видів письмових доказів у справах про стягнення збитків, які можуть бути прийняті господарським судом, зокрема, стосовно вартості втраченого, пошкодженого або знищеного майна та матеріальної компенсації моральної (немайнової) шкоди.

Обґрунтовано, що спори про стягнення вартості недорахованої електричної енергії у сфері господарювання є спорами щодо стягнення збитків, розгляд яких вимагає дотримання всіх особливостей щодо вирішення спорів про стягнення збитків у сфері господарювання.

На основі результатів дослідження підготовлено пропозиції щодо внесення змін та доповнень до статей 224-226 ГК України та доповнення його статтею 226-1, доповнення ГПК України статтею 48-1.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Новошицька В.І. Окремі питання відшкодування збитків у сфері господарювання / В.І. Новошицька // Господарсько-правові аспекти забезпечення розвитку економіки України: монографія / [А.Г. Бобкова, В.В. Воронін, Е.М. Деркач та ін.]; за наук. ред. А.Г. Бобкової та А.М. Захарченка. – Донецьк: Юго-Восток, 2013. – С. 201-218.

2. Новошицька В.І. Удосконалення методики розрахунку, доведення і стягнення збитків / О.М. Новошицький, В.І. Новошицька // Правничий часопис Донецького університету. – 2007. – № 2 (18). – С. 253 – 258. (*Особистий внесок авторки: обґрунтування пропозицій щодо удосконалення методики розрахунку, доведення і стягнення збитків*).

3. Новошицька В.І. Щодо відшкодування збитків у сфері господарювання з урахуванням індексу інфляції / В.І. Новошицька // Правничий часопис Донецького університету. – 2011. - № 1(25). – С. 276-279.

4. Новошицька В.І. Щодо порядку добровільного відшкодування збитків у сфері господарювання [Електронний ресурс] ./ В.І. Новошицька // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 491-495. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12nviucg.pdf>

5. Новошицька В.І. Щодо використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у сфері господарювання / В.І. Новошицька // Правничий часопис Донецького університету. – 2015. - № 1/2(32). – С. 108-113.

6. Новошицкая, В.И. Правовая основа возмещения убытков в сфере хозяйствования: опыт Украины / В.И. Новошицкая // *Legea si Viata*. – 2015. – № 8/3. – С. 61-65.

7. Новошицька, В. Щодо співвідношення розміру реальних та заздалегідь погоджених збитків / В. Новошицька // Вопросы государства и права Украины. Выпуск XXXXVI: материалы студенческой научной конференции (Донецк, 9 апреля 2008 г.). – Донецьк: ДонНУ, 2008. – С. 130 – 132.

8. Новошицька, В.І. Щодо умов стягнення збитків при попередньому погодженні їх розміру / В.І. Новошицька // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин в Україні: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 14-15 травня 2010 р.). – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – С. 382-384.

9. Новошицька, В.І. Щодо доведення вини у спорах про відшкодування збитків у сфері господарювання» / В.І. Новошицька // Экономико-правовые исследования в XXI веке: практика применения Хозяйственного кодекса Украины и направления развития правового регулирования хозяйственных отношений (к 7-й годовщине принятия Хозяйственного кодекса Украины): материалы Четвертой международной научно-практической интернет-конференции (Донецк, 23-30 марта 2010 г.) / науч. ред. В.К. Мамутов; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Изд-во «Ноулідж», 2010. – С. 220-222.

10. Новошицька, В.І. Щодо витрат на врегулювання спорів у господарських судах / А.Г. Бобкова, В.І. Новошицька // Становлення господарської юрисдикції в Україні – 20 років досвіду. Проблеми і перспективи: матеріали науково-практичної конференції (Одеса, 24-26 травня 2011 р.) / Вищий господарський суд України ; Одеський апеляційний господарський суд ; відп. за вип. : А.Й. Осетинський та ін.. – Одеса: Вид-во «Астропринт», 2011. – С. 163 – 166. (*Особистий внесок авторки: уточнено склад та характер витрат на врегулювання спорів у господарських судах*).

11. Новошицька, В.І. Щодо додаткових витрат, пов'язаних з невиконанням господарського договору / В.І. Новошицька // Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону: матеріали регіональної науково-практичної конференції з нагоди 30-річчя економіко-правового факультету Донецького

національного університету (Донецьк, 12 квітня 2013 р.). – Донецьк: ДонНУ, 2013. – С. 89-92.

12. Новошицька, В.І. Щодо умов відшкодування збитків у сфері господарювання / В.І. Новошицька // Юридическая наука и образование в условиях глобализации: состояние и перспективы развития: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-річчю економіко-правового факультету ДонНУ (Донецьк, 24-25 жовтня 2013 р.) / під загальною ред. д.ю.н., проф. А.Г. Бобкової. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – С. 151-153.

АНОТАЦІЯ

Новошицька В.І. Відшкодування збитків у сфері господарювання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. – Донецький національний університет імені Василя Стуса МОН України, Вінниця, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню відшкодування збитків у сфері господарювання. У роботі запропоновано уточнені визначення понять «збитки у сфері господарювання», «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» щодо сфери господарювання; уточнено сферу використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у сфері господарювання; доопрацьовано принципи відшкодування збитків у сфері господарювання; узагальнено правову основу відшкодування збитків у сфері господарювання та обґрунтовано основні напрями удосконалення чинного законодавства у цій сфері; уточнено перелік додаткових витрат у складі збитків; доопрацьовано положення щодо підстав і конкретизовано умови відшкодування збитків у сфері господарювання; запропоновано порядок добровільного відшкодування збитків у сфері господарювання. Доопрацьовано положення щодо визначення розміру збитків, що підлягають відшкодуванню, а також положення щодо подання позову про стягнення збитків до господарського суду та вирішення відповідного спору у суді.

Ключові слова: збитки, відшкодування збитків у сфері господарювання, стягнення збитків у сфері господарювання, господарсько-правова відповідальність, реальні та погоджені збитки, склад збитків, умови та підстави відшкодування збитків, порядок відшкодування збитків.

АННОТАЦИЯ

Новошицкая В.И. Возмещение убытков в сфере хозяйствования. – . – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право, хозяйственно-процесуальное право. – Донецкий национальный университет имени Василя Стуса МОН Украины, Винница, 2017.

Диссертация посвящена вопросам возмещения убытков в сфере хозяйствования. В работе исследованы: понятие и принципы возмещения убытков, виды и состав убытков в сфере хозяйствования, правовая основа их возмещения, условия, основания и порядок возмещения таких убытков, а также вопросы, связанные с подачей иска о взыскании убытков в хозяйственный суд и разрешением такого спора.

В первом разделе проанализированы положения относительно определения понятия «возмещение убытков» и предложено уточненное определение такого понятия относительно сферы хозяйствования. Исследована и разграничена сфера применения понятий «возмещение убытков» и «взыскание убытков» в сфере хозяйствования и уточнено понятие «взыскание убытков» в сфере хозяйствования. На основании анализа свойств и признаков убытков уточнено определение понятия «убытки в сфере хозяйствования». Обобщены виды убытков по различным критериям. Уточнен перечень дополнительных расходов в составе убытков, положения о стоимости утраченного и поврежденного имущества, состав убытков в сфере электроэнергетики. Исследована и обобщена правовая основа возмещения убытков в сфере хозяйствования, концептуализированы особенности такого возмещения и предложены направления совершенствования соответствующего законодательства.

Во втором разделе работы исследованы основания возмещения убытков в сфере хозяйствования и поддержана концепция, согласно которой единственным основанием ответственности субъектов хозяйствования следует считать хозяйственное правонарушение, на основании чего конкретизированы основания возмещения убытков в сфере хозяйствования. Конкретизировано содержание отдельных условий относительно возмещения убытков. Дополнительно уточнены специальные условия возмещения убытков в сфере хозяйствования. Исследованы особенности добровольного и принудительного порядка возмещения убытков и конкретизирован порядок добровольного возмещения убытков в сфере хозяйствования путем выделения соответствующих этапов.

В третьем разделе исследован вопрос подачи искового заявления о взыскании убытков в хозяйственный суд и уточнен предмет соответствующего иска. Обосновано предоставление права кредитору заявлять при обращении в суд о взыскании суммы убытков с учетом установленного индекса инфляции. Разработаны предложения относительно распределения обязанности доказывания и подачи доказательств в делах о взыскании убытков в хозяйственном судопроизводстве, обобщены виды письменных доказательств, которые могут быть приняты хозяйственным судом в делах о взыскании отдельных составляющих убытков. Исследован вопрос отличий установленного сторонами в договоре размера убытков от размера убытков, которые в действительности будут понесены кредитором вследствие недобросовестных действий должника и предложено правило, согласно которому суд при вынесении решения по делу (в том числе, при разрешении вопроса

соотношения убытков и штрафных санкций и уменьшения размера таких санкций) будет учитывать размер заранее определенных убытков.

На основе результатов исследования подготовлены предложения о внесении изменений и дополнений в Хозяйственный кодекс Украины, Хозяйственный процессуальный кодекс Украины и др.

Ключевые слова: убытки, возмещение убытков в сфере хозяйствования, взыскание убытков в сфере хозяйствования, хозяйственно-правовая ответственность, реальные и определенные убытки, состав убытков, условия и основания возмещения убытков, порядок возмещения убытков.

ANNOTATION

Novoshytska V.I. Compensations For Loss In Economic Sphere. – On rights for a manuscript.

Ph.D. in Law (Candidate of Legal Sciences) Thesis, specialization 12.00.04 – commercial law, commercial procedural law. – Vasyl' Stus Donetsk National University Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnitsa, 2017.

This dissertation focuses on damages (losses) in economic activity. In this research presented refined definitions of "damages" and "loss compensation" due to the economic activities; clarified the scope of use of the concepts of "damage(loss) recovery" and "damages (losses) recovery collection" in the field of economic management; improved principles of loss compensation; summarized the legal basis for compensation in Economic and it justifies main directions of improvement of current legislation in this area; specifies a list of additional costs as a part of losses; modified the regulation about basis for damages (losses) recovery; specified conditions for damages (losses) recovery in economic activity; specified procedure for voluntarily damages (losses) compensation. Improved regulations for determining the amount of damages (losses) to be compensated as well as regulations for filing a claim for damages (losses) to the commercial court and resolving such dispute in court.

Key words: loss, damages (losses) due to economic activities, damages (losses) in economic entities, economic and legal responsibility, damages (losses) structure, conditions and grounds for damages (losses) compensation, order of compensation.